

BASSA, DES DE 1903: UN ESTABLIMENT CENTENARI CAP ALS NOUS TEMPS

SERGIO BASSA GIRALT

Soci del CERE

Llibreter. Móra d'Ebre

RESUM

Aquest article pretén fer un recorregut per la història d'un dels establiments centenaris de la comarca, la Impremta Bassa, tot reflexionant sobre els diversos processos i canvis que ha sofert dins el món de les arts gràfiques i el comerç en general al llarg del temps i sobre les perspectives actuals i de futur.

INTRODUCCIÓ

Fa uns quants mesos es va celebrar el I Congrés de Llibreters en Llengua Catalana i la tarda de dissabte estava dedicada a les llibreries i les noves tecnologies. La veritat és que va ser força apocalíptic tot plegat. Tenint en compte tot el que ens cau al damunt: les noves tecnologies, nous suports, llibre electrònic, ensenyament digital... "O ens reinventem o a plegar!", va sentenciar un dels ponents. Ras i curt... sí, senyor.

Potser sí que era una novetat i no gaire bona, però també no tan nova. Cada dia no ens reinventem totalment, però al llarg dels anys sí que ho hem anat fent i dia a dia ho fem d'una manera inapreciable però suficientment important perquè encara siguem aquí.

Aquella tarda, un dels ponents, el Sr. Manel Sanromà, llicenciat en Física, doctor en Astronomia, llicenciat en Humanitats i màster en Tecnologies de la Informació en Salut i fundador de la xarxa ciutadana Tinet... ens va parlar fins i tot de galàxies! Va ser llavors quan vaig veure per on aniria aquest article. Perquè, tot i que una galàxia pugui semblar una immensitat, era ben bé el que ens ha estat passant tots aquests anys o, almenys, així m'hi vaig sentir identificat.

Les galàxies són agrupaments d'estels que tots plegats fan que la cosa funcioni. Cada estel, pel seu cantó, té els seus planetes... i, a més, tot està en moviment constant. Però una galàxia tampoc no està sola i en la seva relació

amb les altres també van fent. En resum, que també es poden engolir o dividir segons com vagi la cosa. Va ser llavors que va començar a parlar de la galàxia Gutenberg i la galàxia Marconi.

La galàxia Gutenberg comprèn el període des que es va inventar la impremta fins a l'aparició del telègraf durant les primeres dècades del segle XIX, cosa que va fer canviar el nostre sistema comunicatiu per sempre. A partir de llavors podríem dir que podem parlar de la galàxia Marconi, i de tots els canvis que això comporta, comunicativament parlant; telègraf, telèfon, ràdio, televisió...

Potser és anar molt enllà, però nosaltres venim d'aquesta galàxia Gutenberg. Perquè tot va començar com a "Imprenta Moderna A. Bassa", sota un porxo del carrer de la Barca, davant del riu (fig. 1).

HISTÒRIA DE L'ESTABLIMENT

Fou el 1903 que el besavi Antoni Bassa fundà el taller tipogràfic al carrer de la Barca, 18, de Móra d'Ebre. Sota una de les cases porxadades de l'època d'aquest carrer que donava al riu, una de les zones més transitades i comercials d'aleshores, Antoni Bassa inicià tota una aventura empresarial amb la Imprenta Moderna A. Bassa.

No tenim imatges ni documents d'aquells anys que ens puguin recordar aquell local inicial, tot i que probablement les accions, els sorolls i les olors serien molt similars a les viscudes durant la meua infantesa als anys 60 del segle XX (fig. 2 i 3): sorolls de calaixos de fusta, petites peces metàl·liques pràcticament volant de les pinces del mestre tipògraf d'aquestes caixes a les galeres i, després, tot ben justificat, a lligar-ho amb un cordill de cotó. Encara faltaven més sorolls, el repicat del martellet sobre una fusta perquè la galera-da quedés perfectament anivellada. Repicant amb un ritme que, molts cops, acompanyava el rodament dels roleus de la màquina d'imprimir i el cop sec d'aquestes galerades sobre el paper, accions mecàniques i metòdiques que no deixaven peu a la distracció. T'hi anava la mà, no s'hi valia a badar!!

La primera impressió i a corregir, s'havia de comprovar que tot estava correcte, centrat i anivellat. Ara ho llegeix un ara l'altre, mesures de compàs de puntes, correccions, ajustos, "correcte"... doncs, endavant.

Altres dies devien ser més silenciosos, tocava fer alça. Després d'imprimir cada pàgina s'havien de posar en l'ordre corresponent i seguidament al bas-tidor per relligar els quadernets o a la premsa per encolar; altre cop aquells sorolls, sorolls que feia aquella premsa, que encara tenim i que donava pas a la cola. La cola, la tinta, la gasolina per netejar-la posteriorment, i les seves olors, olors que la gent diu: "Oh, que m'agrada aquesta olor que teniu aquí!", i que tu de tant sentir-la ja no la sents, però que estic segur que la tornaria a reconèixer encara que passin els anys.

Totes aquestes tasques formaven les constel·lacions que, cadascuna per separat, eren quasi un ofici en si mateix i que, aplegades, constituïen la nostra galàxia Gutenberg.

Fig. 1. Davall del porxo, cartell de la Imprenta Moderna A. Bassa (Arxiu La Riuada, 1900)

Fig. 2. Porta de l'antiga impremta (Arxiu Bassa, dècada 1960)

En una de les visites de l'editor i amic Rafel Dalmau ens va portar una sèrie de llibres relacionats amb les nostres terres i ens va observar que en un petit llibre d'edició facsímil (que s'ha reproduït fidelment de l'original), "*Rayos y truenos. Composiciones literarias por Joaquín Blanch. El Masroig 1908*", publicat per Carrutxa (associació cultural creada a Reus el 1980, dedicada a la recerca i difusió del patrimoni etnològic, la història local i la dinamització cultural), s'hi podia llegir al peu d'impremta: "Imprenta Moderna Bassa, Barca, 18 - Mora de Ebro". Fins ara el document més antic que he pogut constatar que s'hagués editat en aquell primer taller.

Posteriorment a aquella troballa, vam fer una de les primeres presentacions dins el nostre espai literari: *Cooperativistes, anarquistes i capellans al Priorat (1910-1923)*, de Pere Audí Ferrer. Un treball de recerca a partir de la recopilació de documents d'aquells anys arreu del Priorat i en el qual el Pere ens va fer veure com a casa nostra havíem realitzat quantitat d'estatuts, lliuraments, factures... i que amb aquell gran trencaclosques havia pogut refer aquell període històric. Molt amablement Pere Audí ens comentà el següent:

Com ja et vaig comentar, a la Imprenta Bassa imprimíeu bona part del material d'entitats, associacions, cooperatives de consum, societats obreres...

Exemples que he trobat remenant els meus paperots i fotografies:

Sobre l'entitat que després es va transformar en Cooperativa Obrera El Porvenir: *Reglament de la Sociedad Trabajadores del Campo de Falset*. "Imprenta Bassa, Móra d'Ebre, 1918".

Un altre que he localitzat: *Reglamento del Círculo Benéfico de Socorros Mutuos* (Marçà).

El millor exemple és el de *Rayos y truenos*: increïble que un pagès paleta pogués fer-se imprimir el llibret. També imprimíeu fulls solts. N'he localitzat un que va fer per a la Cooperativa Obrera El Porvenir, de Falset.

L'any 1936, van traslladar l'empresa a la "carretera", que llavors es deia avinguda del 14 d'Abril, i avui anomenem avinguda de les Comarques Catalanes, 13. Van ser els avis Josep i Glòria els qui van trobar oportú fer aquest canvi i és la nostra ubicació actual. Pocs anys després, tant el taller com la seva casa van ser víctimes dels bombardejos que va patir Móra d'Ebre durant la Guerra Civil, cosa que fa que no disposem de documents d'aquesta primera etapa.

Passaren aquells anys i es va refer el negoci. El 1948 mor l'avi Josep i és a partir de llavors que Jordà Bassa es fa càrrec de la impremta incorporant, segons els requeriments d'aquells temps, articles de papereria i despatx per satisfer la demanda de la seva clientela. Eren temps amb unes necessitats molt diferents de les que tenim ara i ens podem imaginar que la varietat d'articles era minsa comparat amb la que tenim actualment. Llibres de comptabilitat, arxivadors, llibretes, plomes o els primers bolígrafs devien ser els articles més requerits per aquelles empreses que acudien a la impremta a l'hora d'encomanar els seus impresos. Ajuntaments, cooperatives, societats amb els seus documents oficials o fulls de treballs, entrades per als balls, participacions de boda i recordatoris de defunció per a les empreses locals o particulars.

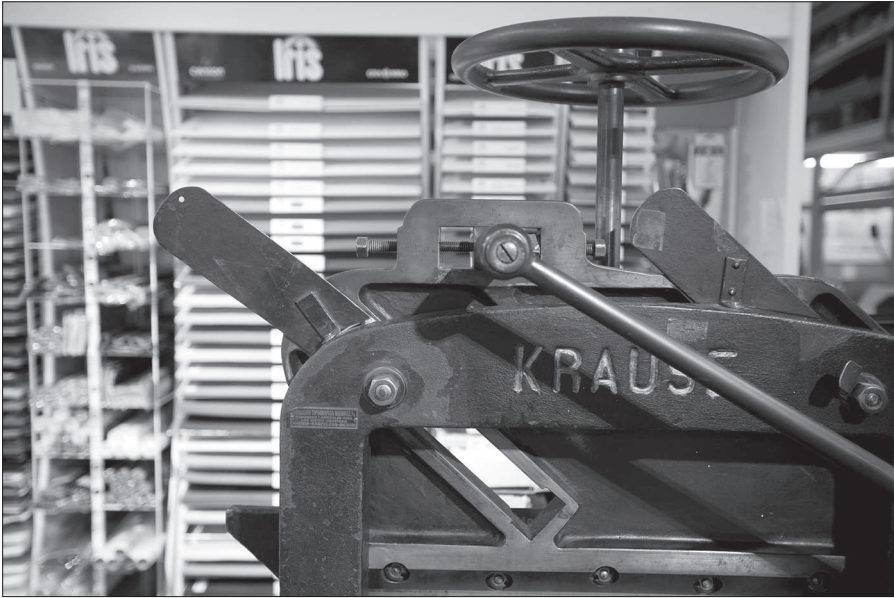

Fig. 3. Guillotina Krause, comprada per A. Bassa a començament del segle XX. Actualment a Bassa, La Papereria com a testimoni d'aquells temps (Arxiu Bassa, 2009)

Altres temps i altres mides: quartilla, foli, holandès, ministre... probablement els més grans recordaran aquest vocabulari. Resmà, mà, quadernet, grossa, fardo... paraules que sonaven davant dels taulells, que encara conservem, a l'hora d'encomanar el "gènere". Altres temps a l'hora de fer les comandes, previsions anuals! Els viatjants; bé, ara ja no hi ha viatjants. Comercials, caps de vendes o *retailer agents* són nous títols per a un mateix personatge... Bé, aleshores els viatjants arribaven a Móra escassament i calia aprofitar a fer la comanda perquè ben bé no se sabia quan tornarien. Les carreteres, recaders i comunicacions no eren les mateixes, sens dubte, a què estem acostumats ara.

El 1958 amb el casament de Jordà Bassa amb Asunción Giralt podríem dir que comença una nova etapa, i l'article de despatx i papereria es consolida. Se separen fiscalment els dos negocis: papereria i impremta. Dins aquella galàxia Gutenberg hi ha hagut els moviments suficients i necessaris per tal que hi convisquin aquests dos mons i, dins aquests mons, es reflecteixen les inquietuds dels qui són al capdavant.

L'afició del pare per la fotografia fa que incorpori material fotogràfic als seus prestatges. Rodets, màquines de "retratar", lupes o microscopis començaven a ser habituals dins de la botiga. Les primeres enciclopèdies, atles, diccionaris o les nove-l·les de Zane Grey i Corin Tellado van omplint la incipient llibreria.

El coneixement personal de la mare dels propietaris de Myrurgia fa que comencem a sentir olor de Maderas de Oriente, Embrujo o Maja i que aquest

món d'articles de perfumeria i tocador canviï, si més no en entrar a la botiga, la fortor de la tinta i la gasolina del taller tipogràfic. Tampoc no ens pensem que era com ara, posa'm una botella de... no, no, més aviat una unça d'aquesta, una i mitja d'aquella i una mica de laca. De mica en mica la papereria anava agafant cos i aquells petits aparadors, que a la nit quedaven ocults darrere les grans portes de fusta, anaven oferint cada cop més varietat d'articles. Un any van comprar quatre boles de Nadal a un d'aquells viatjants que gosava arribar a Móra, per guarnir-los. Van haver de fer un efecte important perquè des de llavors no n'hem parat de vendre gràcies a la demanda de la clientela.

Van passant els anys i cap a finals de la dècada de 1960 aquelles petites vitrines de l'entrada són substituïdes pel gran aparador que tenim actualment; la finestra que donava llum al despatx de l'avi es converteix en la porta d'entrada de la nova botiga i les grans portalades de fusta desapareixen i donen pas a una nova façana diàfana i lluminosa. Anys que els fills d'aquell matrimoni jugaven entre piles de paper, caixes tipogràfiques o darrere els taulells en tornar de l'escola. Van ser testimonis d'una manera de treballar, d'atendre el públic i els amics o de començar a fer alguna feina aquells llargs dies d'estiu.

Encolar, fer alça, endreçar el magatzem, marcar articles... la majoria d'aquestes tasques, avorrides aleshores, ens van anar preparant pel que al final ha estat el nostre negoci. Feines mecàniques, pulcres i metòdiques, han estat unes ensenyances que ens han anat amerant de maneres de fer que ara veiem reflectides en el nostre dia a dia.

El 1986 jo m'incorpo definitivament al negoci. A partir d'aquest moment introduïm l'òfset al taller, amb tot l'enrenou que va comportar. Uns moviments dins d'aquella galàxia Gutenberg que van culminar en l'entrada de noves maquinàries dins del negoci: petites rotatives, càmeres, un laboratori de revelats, fotolits i el primer ordinador per a l'edició dels originals. Processos totalment diferents als que estàvem acostumats. Ja no calia patir per endreçar les petites peces tipogràfiques, ni de mirar si hi hauria prous tipus o en quin estat estaven per fer segons quina feina. Amb això de l'ordinador sempre "estrenàvem" lletres, i quina varietat!! Val a dir que la tipografia no ha deixat mai d'estar present per a petites feines que encara ho requerien. Les fotocopiadores entren en acció; més canvis, el foli comença a desaparèixer, i el DIN A4 entra a les nostres vides. "Són les mides europees", ens deien, semblava una cosa transitòria i, ves per on, quina casa hi ha que actualment no en tingui uns quants fulls per algun calaix?

Paral·lelament, la papereria va agafant un altre caire. Ja se sap, nova sang, noves idees. A la dècada de 1980 deixem una mica enrere el fet de comprar per necessitat i a passem a desitjar comprar; la clientela començava a triar el que volia. Ja no ens conformem amb un llapis del núm. 2, volem que tingui goma, o un nino a sobre, o un termòmetre, o... Nosaltres tampoc no ens conformem amb el que ens ofereixen aquells viatjants i comencem a visitar fires. Nous proveïdors i nous productes que de mica en mica anem incorporant als nostres prestatges. Aquell taller ja no necessita tant magatzem... per què no

fem la botiga més gran? Gradualment la papereria va anar guanyant terreny al taller i cap a la dècada de 1990 es comença un nou projecte.

El meu germà gran, l'Òscar, emprèn la construcció d'un nou taller de nova planta a pocs metres de la papereria. Aquesta nova Impremta Bassa ja està totalment adaptada als nous temps, tecnològicament a l'última, i incorpora tots els elements informàtics necessaris. Això sí, el taller tipogràfic continua tenint una part important dins aquell nou espai.

DARRERA ETAPA

Amb la jubilació d'en Jordà Bassa el 1993 i de l'Asunción Giralt el 1995, es decideix donar un nou gir al negoci i reanomenar les dues empreses: *Impremta Bassa* i *Bassa, La Papereria* (fig. 4).

Conscients de l'aposta tecnològica, la impremta no deixa de banda, però, aquelles "arts gràfiques" que es desenvolupaven des de començament de segle. Alguna feina en especial, algú que aprecia la petita petjada mecànica en una targeta, targetons d'enllaç fets a mà... la tipografia com un luxe en una època en què fas "clic" i la impressora digital ja t'ha fet 50 còpies.

Nous serveis com els de segells de cautxú, retolacions viníliques o nous plòters d'impressió digital que permeten confeccions de pancartes i rètols de gran format fan que estem en constant canvi i evolució segons les demandes del mercat. Impressores digitals de la màxima qualitat van substituint maquinàries d'òfset reservades a feines de gran tiratge o gran format i aquells sorolls del primer taller donen pas al silenci de la nova tecnologia digital.

Un dels darrers moviments d'aquestes "galàxies" ha estat la transformació de l'espai de la papereria. Transformació duta a terme arran d'aquest espai guanyat amb la partida del taller d'impremta en aquell nou local. Un nou espai pensat i adequat als nous temps i als nous hàbits de compra de la nostra clientela. Una nova distribució més racionalitzada segons la selecció de la nostra oferta: llibreria, material escolar i d'oficina, articles de festa, escriptura i belles arts, a més de les activitats més estacionals com ara l'època nadalenca. Un espai obert on el client pot passejar lliurement mentre tria el que més li agrada, sense deixar de banda aquesta atenció personal que ens caracteritza com a "petit comerç tradicional".

Un comerç que, encara que tradicional, no ha deixat mai d'apostar per la innovació i adequació a les noves demandes i exigències. Un comerç dinamitzador d'activitats dins el seu "espai literari" i col·laborador d'altres entitats culturals i privades del seu territori. Un comerç inquiet que està constantment qüestionant-se què cal fer per tirar endavant observant contínuament els moviments d'aquestes galàxies.

A la dècada de 1990 apareix una "supernova", la World Wide Web, la gran xarxa informàtica mundial. Un fet que probablement està a l'altura de l'aparició de la impremta al seu moment i que ens està canviant en molts aspectes. Coneixedors de la importància d'aquest canvi entenem aquest fet com un altre

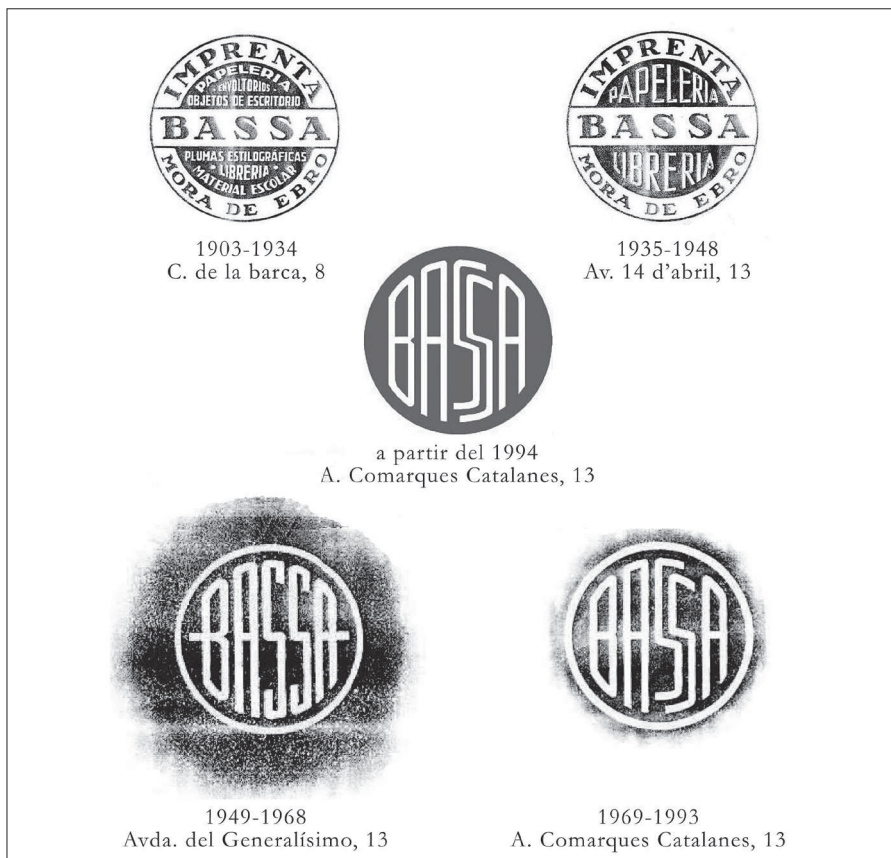

Fig. 4. Recull dels logotips històrics de l'establiment amb la datació i ubicació (Arxiu Bassa, 2009)

repte per a nosaltres, dins d'aquest procés evolutiu, i ens plantegem entrar en aquesta galàxia digital, ja en aquest nou segle XXI.

Hem volgut traslladar aquest nou espai comercial a la xarxa a través de www.bassa1903.com. Un web on desenvolupar tot el saber d'aquests anys, el coneixement dels productes i la nostra professionalitat, on continuar la proximitat amb la nostra clientela en aquest nou mitjà, on continuar la seva orientació amb el nostre assessorament i creativitat, on transmetre les nostres inquietuds i rebre les seves. Una nova eina que ens permet oferir tots els productes propis de papereria mitjançant un extens catàleg digital i nous productes digitals com els relacionats amb la fotografia i els lectors i els llibres electrònics de manera imminent. Fem aquest nou pas per continuar presents al costat dels nostres clients i amics creixent conjuntament en els àmbits comercial, cultural i personal. Les actuals xarxes socials, com Facebook, Youtube i Twitter (@bassa1903) —on ens podeu seguir—, ens permeten tot això seguint amb el tracte directe i més tradicional que ens caracteritza.

CONCLUSIONS

D'aquella Imprenta Moderna Bassa fins ara ja han passat 110 anys i explicats en aquest article sembla tot força ràpid. Com dèiem al començament, tots els canvis que s'han produït han fet possible que haguem arribat fins aquí i aquella única "galàxia" s'ha transformat en dues d'independents i complementàries a la vegada. Qui sap si, d'aquí no gaire, encara n'ha d'aparèixer alguna altra. Els comerços, com els negocis, són vius, com aquelles estrelles de les galàxies; van fent, van actuant entre si i et van modificant. Els qui som al capdavant hem de saber veure el que ens demanen per poder facilitar aquests moviments, o forçar-los si cal. Hi haurà estels que deixaran de brillar, no hem de patir per aquests, s'apagaran i ja està, però n'hi haurà altres que continuaran brillant i potser molt, alguns més del que ens pensem; és llavors que hem d'estar a l'altura perquè aquesta llum la pugui gaudir molta gent.

Per acabar, presentem un petit fragment d'un escrit inclòs en un programa de festes de Móra d'Ebre amb motiu del Premi de la Generalitat als Establiments Centenaris atorgat per la Direcció General de Comerç (fig. 5):

Durant tots aquests anys, i malgrat moments difícils com la guerra, els canvis generacionals i diverses innovacions tecnològiques pròpies dels sectors, continuem amb la millor herència possible: ganes de treballar i tirar endavant uns negocis, que van aixecar els nostres avantpassats, que van fer que els estimem i que els nostres clients i amics així ho percebin.

Fig. 5. Premi de la Generalitat als Establiments Centenaris atorgat per la Direcció General de Comerç, de la mà del conseller d'Innovació, Universitats i Empresa, Josep Huguet, i la directora general de Comerç, Gemma Puig (Arxiu Bassa, 6 de juliol de 2009)